

ULOGA MEKTEBA U HISTORIJI OBRAZOVNOG SISTEMA BOŠNJAKA

Amira TRNKU-UZUNOVIĆ

UVOD

Mekteb je osnovna odgojno-obrazovna ustanova Islamske zajednice u našoj zemlji. U okviru nje se stiču osnovna znanja o vjeri i uči se čitanje i pisanje arapskog pisma u funkciji pravilnog učenja Kur'ana. Kako je tradicija mekteba duga već sedam stoljeća, s pravom se može reći da ovaj vid vjerskog odgoja i obrazovanja u životu muslimana BiH zauzima istaknuto mjesto. Zbog ove, ali i brojnih drugih povijesnih istina, Rijaset Islamske zajednice u BiH je 2007. godinu proglasio *Godinom mekteba* i na taj način izrazio svoje poštovanje prema toj odgojno-obrazovnoj ustanovi.

Iako forma mekteba kao odgojne i obrazovne ustanove, zajedno s njegovom ulogom u obrazovanom sistemu kroz različita vremena, nisu bile uvijek iste, sama činjenica da mekteb i danas postoji, dovoljno uvjerljivo govori o njegovoj važnosti u vjersko-obrazovnom životu muslimana našeg podneblja.

Dolazeći na ove prostore, Turci su uvodili i novi sistem obrazovanja u kome je mekteb predstavljao formu početne škole. Tako je mekteb, uz džamiju, bio simbol uspostavljanja

nove vlasti. Otuda je i naziv *mekteb* u naš jezik došao posredstvom turskog jezika.

Mektebi, mejtefi ili *mehtefi*, kako su se u različitim krajevima Bosne zvali, u vrijeme tursko-osmanske vlasti na ovim prostorima bili su muslimanske osnovne škole. Najvećem broju muslimanske djece, posebno djeci iz siromašnih slojeva društva, on je bio jedini oblik osnovnog obrazovanja. Zato su se u mektebima, osim vjerskih, predavali i opći predmeti. Kako su se društvene prilike mijenjale, mekteb je mijenjao svoju formu i ulogu u sklopu obrazovnog sistema.

Etimologijski promatrano, *mekteb* je riječ arapskog porijekla, a znači *mjesto za pisanje, pisači sto, kancelarija*. Na arapskom govornom području, u istom značenju koristi se uglavnom termin *kuttab*, a vrlo rijetko *mekteb*.

OSNIVANJE PRVIH MEKTEBA U BOSNI U TURSKO-OSMANSKOM PERIODU

Najviše podataka u vezi sa osnivanjem i funkcioniranjem prvih mekteba na prostorima

današnje Bosne i Hercegovine nalazimo u vakufnamama (dokumenti o zavještanju) dobrotvora koji su svoju imovinu zavještali u takve svrhe. Prvi mektebi podizani su uz džamije, a imali su karakter privatne vjerske škole. Sve specifičnosti vezane za njihovo funkcioniranje vakif (zakladatelj) definirao je u vakufnami.

Vakufnamom je vakif određivao namjenu mekteba, nastavne predmete koji će se predavati, profil nastavnika, njegovu plaću, nadzorni organ koji će kontrolirati izvršavanje zadataka navedenih u vakufnami, a time i funkcioniranje škole. Prema saznanjima iz raspoložive historijske građe, prvi mekteb na području današnjeg Sarajeva i Bosanskog ejaleta podignut je 1452. godine. Izgrađen je kao prateći objekat mesdžida Nesuh-bega u blizini Latinske ćuprije.¹

Može se reći da su mektebi uz džamije i mesdžide bili centri novonastalih muslimanskih džemata. Budući da su bili među prvim objektima koje je podizala vlast, to govori o važnosti ovih vjersko-obrazovnih institucija, ne samo u obrazovnom, nego i političkom smislu.

U prvim mektebima opismenjivali su se odrasli kako bi se odgovorilo na vjerske, obrazovne i općekulturne potrebe novih urbanih muslimanskih zajednica koje su se postepeno preobražavale u gradska naselja. S povećanjem broja sljedbenika ove vjere, tokom 16. stoljeća nastavlja se izgradnja mekteba kao posebnih objekata. Podizani su zahvaljujući dobrotvorima, koji su u vidu vakufnama ostavili vrijedne pisane tragove o svojim zadužbinama.

Prva vakufnama u kojoj se spominje osnivanje mekteba, vakufnama Ajas-bega, sina Abdulhajjeva (bosanski sandžak-beg), iz 1477. godine, ujedno je i jedan od najstarijih takvih dokumenata s ovih prostora. U prijevodu njenog prepisa, stoji: "Od njihovih prihoda (kupačila, dućana i vrta, uvakufljene imovine, nap. aut.) odredio je: po pet aspri dnevno onome ko bude imam njegove džamije koju je podigao u spomenutoj varoši Sarajevu, a po pet aspri dnevno onome ko bude učitelj u školi

koju je podigao u blizini spomenute džamije"². U vakufnami je u značenju *mekteba* kao početne škole upotrijebljen termin *muallimhana*, što znači *dom učitelja*. Ajas-begova *muallimhana* bila je najznačajniji obrazovni objekt u 16. stoljeću.

Muallimhane su u sistemu osmanskog obrazovanja bile niže srednje škole u kojima se obrazovao mualimski i imamski kadar. Pretpostavlja se da se i u Ajas-begovoj *muallimhani* obrazovao prvi domaći mualimski i imamski kadar za potrebe novih kasaba i njihovih mekteba.

Prema mišljenju Omera Nakičevića³, najčešće korišteni nazivi za početne škole bili su: *bejtu'l-ilm* (kuća znanja), *bejtu t-talimi* (kuća pouke), *muallimhana* (kuća učitelja), *daru t-talimi* (kuća pouke) i *mekteb*. Svi ovi nazivi u svojoj osnovi nose zajedničko značenje koje upućuje na *ilm*, što na arapskom jeziku znači *nauka, znanje*, a riječi *bejt, dar* i *hane*, kao drugi dio naziva dobijenog u vidu složenice, znače *kuća*. Imena u vidu ovakvih sintagmi trebala su jasno upućivati na svrhu podizanja ustanova u kojima će se sticati znanje.

ORGANIZACIJA MEKTEPSKE NASTAVE

U pogledu nastavnog programa, mektebi su slijedili tradicionalnu organizaciju osnovnoga islamskog obrazovanja. Kur'an, kao temelj iskonskog odgoja i obrazovanja, izučavao se u mektebima kroz predmet koji se u vakufnamama spominje kao *talimu'l-Kur'ani*.

Budući da je svaki osnivač mekteba u svojoj vakufnami insistirao na podučavanju pravilnom učenju Kur'ana (*talimu'l-Kur'ani*) kao temeljnom predmetu čiji je jezik bio jezik nauke i obrazovanja, u njima se, osim osnovnog znanja o vjeronauci, islamskim dužnostima i moralu, učilo čitanje i pisanje arapskog pisma.

Polaznik mektepske nastave je po završetku bio osposobljen da čita i piše arapsko pismo. Pri tome su se koristile arapske

² Hazim Šabanović, *Dvije najstarije vakufname u Bosni*, Sarajevo, 1952., str. 35.

³ Omer Nakičević, *Arapsko-islamske znanosti i glavne škole od XV do XVII vijeka (Sarajevo – Mostar – Prusac)*, Sarajevo 1999., str. 80.

¹ Ismet Kasumović, *Školstvo i obrazovanje u Bosanskom ejaletu za vrijeme osmanske uprave*, Islamski kulturni centar Mostar, 1999., str. 77.

početnice *elif-ba sufare*. Predznanje sticano kroz njih trebalo je služiti kao priprema za učenje u Kur'anu i osnov za učenje arapskog jezika koji se kao predmet izučavao tek u medresama (srednje škole). Učilo se po tradicionalnom metodu, napamet (naizber), ponavljajući iza učitelja, koji je bio glavni subjekt nastave.

Nastava je bila kvalitetnija okviru većih vakufa, čije su veće ekonomske mogućnosti uključivale rad boljega, odnosno obrazovanijeg učitelja. Osim učitelja, u nastavu je bio uključen i njegov zamjenik - u vakufnamama se spominje pod nazivom *halifa* - čiji je zadatak bio organiziranje vježbi radi utvrđivanja obrađenog gradiva.

Postojali su muški, ženski i mješoviti mektebi, zavisno od broja učenika koji su se u grupe dijelili prema lekcijama. Nastava je bila individualizirana na način da učitelj prati svakog učenika, posebno ukoliko brže napreduje, pa polaznik prelazi u napredniju grupu, a ukoliko zaostaje u učenju, ostaje u istoj grupi. Početak školske godine nije bio tačno određen.

U udaljenim selima, gdje su uslovi za odvijanje nastave bili teži, mektepska nastava trajala je znatno kraće. U nedostatku mektepskog prostora, nastava se u selima održavala i u privatnim domovima. U nekim ženskim mektebima, u većim centrima, nastavu su vodile muallime ili bule.

U vakufnamama posebnu pažnju privlači činjenica da se u njima pridavao značaj izboru učitelja, osobito u pogledu njegovih moralnih osobina. Imajući u vidu stručne i moralne vrijednosti na kojima vakif insistira te opće atribute koji se navode, učitelj se može opisati kao osoba koja je, uz ostalo, dobra, pouzdana, vjerna, vesela, nasmijana, prijatna, zdrava, koja zna pisati i zna pravila pravilnog učenja Kur'ana, koja zna metodiku nastave.⁴ U školama koje su imale karakter početnih, odgoj je bio na prvom, a obrazovanje na drugom mjestu.

Prvi mektebi podizani su prvenstveno radi obrazovanja odraslih u novoosvojenim krajevima, a služili su i obrazovanju djece uzrasta od 6 do 10 godina, ponekad i do punoljetstva.

Nakon završenog mekteba, učenik je

bio osposobljen nastaviti školovanje u medresi, odnosno srednjoj školi ili izučavati neki zanat. Ukoliko je ostajao na tom nivou obrazovanja - takvih je bilo najviše - posjedovao je osnovno vjersko obrazovanje koje mu je omogućavalo obavljanje namaza i učenje Kur'ana. U vrijeme masovnog prihvatanja islama, tendencija je bila da svaka mahala ima svoju džamiju i mekteb.

Mektebi su uspješno radili tokom prva tri stoljeća, od dolaska islama (15., 16. i 17. stoljeće). Broj učenika stalno se povećavao. Samo u Sarajevu, tokom 16. stoljeća spominju se tri mekteba. Od 1477. godine, kad je izgrađen prvi samostalan mektepski objekt, pa do kraja 17. stoljeća, u 104 sarajevske mahale bilo je isto toliko mekteba.⁵

NOVINE U NASTAVI PRED KRAJ TURSKO-OSMANSKOG PERIODA

Pod uticajem narastajuće ekonomske krize u Carstvu, od kraja 18. stoljeća do austro-ugarske okupacije, mekteb je kao obrazovna institucija doživljavao odgovarajuće promjene. Karakteristika tog perioda bila je to da je školstvo postalo briga države, a ne pojedinaca. Tad je započelo osnivanje novog tipa niže srednje škole, *ruždije*. Ruždije su po svom karakteru bile opće škole, otvorene i za nemuslimansku djecu. Osnivanje *ruždija* vezuje se za bosanskog valiju Šerifa Osman-pašu (1861.-1869.). Prema Teufiku Muftiću, do 1878. godine bilo je oko trideset ruždija.⁶

Kao rezultat rada naprednih muallima, koji u tom periodu pokušavaju modernizirati nastavu i približiti je djetetu, javljaju se i prvi udžbenici na našem jeziku. Među njima treba istaći imena najzaslužnijih, kao što su bili hadži Muhamed-razi Turković, sin Velijuddinov (1140.-1191. h.g.), muallim u Gazi Husrevbegovom mektebu, koji je napisao udžbenike na bosanskom jeziku pod naslovom *Šuruti islam* i *Namazluk*, zatim Sejid Abdulvehhab Ilhamibaba, koji je napisao prvi ilmihal na bosanskom jeziku, te Omer ef. Humo, muallim iz Mostara,

⁵ Ismet Kasumović, op. cit. str.95.

⁶ Teufik Muftić, *Arapsko pismo (razvoj, karakteristike, problematika)*, Orijentalni institut Sarajevo, 1982., str. 232.

⁴ Ibid. str.80.

autor ilmihala *Sehletul vusul*, koji je štampan 1875. godine na našem jeziku arebicom.

Trend modernizacije mektepske nastave nastavlja se u periodu pred austro-ugarsku okupaciju. Tad se mektebi opremaju tablom i klupama za đake, kao i stolom i stolicom za muallima. Sejfullah Proho (1854.-1932.), školovan u Carigradu, zaslužan je za modernizaciju mekteba, kao i za uvođenje novih metoda u obrađivanju harfova. Za polaznike mektepske nastave, Proho je napisao više udžbenika na našem jeziku arebicom, među kojima treba istaći *Bedajetul-inas* i *Šuruti salat*.⁷

U to vrijeme se po gradovima otvaraju mektebi za mlađu djecu, tzv. *sibjan mektebi*, koji se finansiraju iz mearif-sanduka, odnosno fondova koje je osnovala Vakufska mearifska uprava u Sarajevu. Istaknuti Bošnjaci ostavljali su svoju imovinu za finansiranje rada mekteba i muallima.

MEKTEB U VRIJEME USPOSTAVLJANJA AUSTRO-UGARSKÉ VLASTI U BOSNI

Godine 1912. uspostavljen je Zakon o obaveznom osnovnom obrazovanju za svu djecu školskog uzrasata u državnim školama. Uporedo s razvojem novog sistema obrazovanja, koji se može shvatiti kao državni i opći, živi i stari, vjerski obrazovni sistem, kako u okviru muslimanske, tako i u okviru katoličke i pravoslavne vjerske zajednice.

Statistika govori da je 1910. godine u Bosni bilo 2.064 mekteba, od toga 1.970 mješovitih, 84 muška i 10 ženskih mekteba.⁸

U Sarajevu je 1892. godine podignuta viša škola za obrazovanje učiteljskog kadra, *daru'l-mualimin*. Novo vrijeme postavilo je i nove zahtjeve pred one koji uređuju i organiziraju vjersku nastavu.

Stare mektebe zamijenili su *mektebi ibtidaije*, koji su predstavljali novi tip mekteba, u kojima su se obrazovala djeca predškolskog uzrasta kako bi nastavila školovanje u ruždijama,

⁷ Ibid. str. 22.

⁸ Srebren Dizdar, *Razvoj i perspektive obrazovanja nastavnika u Bosni i Hercegovini*, Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Bosne i Hercegovine, Otvoreno društvo Bosne i Hercegovine, 1998.

nižim srednjim školama. Nove mektepske zgrade imale su školski namještaj, a nastava se organizirala na moderniji način i davala je bolje rezultate.

REFORMA MEKTEBA I PRVI DOMAĆI UDŽBENICI

Budući da su se u mektepskoj nastavi koristili udžbenici na turskom jeziku, a jezik bio neka mješavina bosanskog i turskog, osjećala se potreba za reformom udžbenika. U vezi s tim, 1911. godine, nakon ankete koju je organizirala Vakufsko-mearifska uprava, donijeta je Odluku o reformi mektepskih udžbenika.

Na tom polju se, kao i na unapređenju nastave općenito, posebno angažirao Džemaludin Čaušević (1870.-1938.), školovan u Carigradu, profesor vjeronauke na Velikoj gimnaziji u Sarajevu, a kasnije reisu'l-ulema. Džemaludin Čaušević je s grupom pregalaca tog vremena, među kojima se posebno ističu Muhamed Seid Serdarević i Ahmed Mahinić, uveo naš jezik u nastavu. Oni su najzaslužniji i za štampanje udžbenika na našem jeziku. Seid Serdarević će ostati upamćen po uvođenju modernih pedagoških principa u nastavu kroz pisanje o nastavi i za nastavu. On je i autor mektepskog udžbenika *Usuli dinije*.

Pošto se i dalje u nastavi koristilo arapsko pismo kao pismo Kur'ana blisko duhu bošnjačkog čovjeka, trebalo ga je u većoj mjeri prilagoditi našem jeziku. Čaušević je u arapsko pismo uveo znakove za naše karakteristične glasove. Takvo pismo moglo je poslužiti pisanju udžbenika i odgovoriti zahtjevima proizašlim nakon Ankete.

Godine 1914. Vakufsko-mearifski sabor sa Ulema-medžlisom donosi *Propise o obaveznom pohađanju mektebi ibtidaija za muslimansku djecu u Bosni i Hercegovini*⁹, koje je Zemaljska vlada odobrila. Ovim propisima uređena je mektepska nastava na način da se tačno zna u kojoj dobi se upisuju djeca u prvu godinu, kad se završava nastavna godina te koliko traje mektepsko obrazovanje. Propisi su definirali proceduru formiranja mektepskog

⁹ *Propisi o obaveznom pohađanju mektebi ibtidaija za muslimansku djecu u Bosni i Hercegovini*, Islamska diničarska štamparija (tiskara) u Sarajevu, 1914.

odbora, koji je, između ostalog, organizirao upis djece, pratio odvijanje nastave, uspostavljao disciplinska pravila s posebnim naglaskom na redovnost pohađanja nastave. Nakon završenog mekteba, učenik se mogao upisati u državnu školu, što znači da je mekteb kao oblik vjerskog obrazovanja postao dio zvaničnoga školskog sistema, a ne njegov paralelni oblik. Ovim propisima mekteb je uzdignut na nivo uređenoga, institucionaliziranog oblika obrazovanja.

MEKTEB U PERIODU IZMEĐU 1918. I 1945. GODINE

U kratkome naznačenom periodu dogodile su se važne promjene u islamskom obrazovnom sistemu. Godine 1919. ukinut je *daru 'l-mualimin*, viša škola za obrazovanje učiteljskog kadra, što je kao posljedicu imalo reformu Gazi Husrev-begove medrese. U njen program se, 1932. godine, pored ostalih novih predmeta, uvodi i metodika vjerske nastave. Tako je medresa preuzela ulogu koju je ranije imala *darul-mualimin*.

Umjesto arebice, u nastavu se uvode latinica i ćirilica. Nakon Druge prosvjetne ankete, pišu se *Mali i Veliki ilmihal*, latinicom i ćirilicom. *Mali ilmihal* je pratio program nastave u mektebima, a *Veliki* u nižim srednjim školama. Za potrebe vjeroučitelja u osnovnim školama, Hamdija Mulić napisao je priručnik pod naslovom *Uputa u početnu islamsku vjersku nastavu u osnovnim školama i u mektebima*, ističući važnost primjene novih metoda u nastavi vjeronauke kao i važnost „odgajanja mladih duša“. Prema njegovim riječima, glavni zadatak vjeroučitelja je da „oplemeni dušu i srce u djece tako da su vazda sklona dobru i da mrze zlo“.¹⁰

Nakon završenog mekteba, koji je trajao dvije ili tri godine, učenici su obrazovanje nastavljali u osnovnoj školi.

Postojala su tri tipa mekteba u periodu uspostavljanja novoga državnog sistema. Najbolje organizirani, *mektebi-ibtidaije* pratili su utvrđen plan i program, a nastavu su organizirali u prostoru opremljenom za izvođenje nastave.

10 Hamdija Mulić, *Metodika vjerske nastave (nauka o predavanju pojedinih nastavnih predmeta u mektebu)*, Islamska dioničarska tiskara Sarajevo, 1941., str. 7.

Ovaj tip nalazimo u gradskim sredinama. U njima su nastavu vodili dobri, školovani muallimi.

Drugi tip je *sibjan-mekteb*, zastupljen i u gradskim i u seoskim sredinama. Ovi mektebi nisu pratili utvrđeni plan i program. U gradskim sredinama *sibjan-mektebi* prihvatili su djecu koja se nisu uspijevala upisati u mektebi-ibtidaije, a u selima su to bile jedine škole.

Treći tip je *sezonski mekteb*, u kome se organizirala nastava samo u zimskom periodu zbog poljoprivrednih radova u vrijeme ljeta. Ni ovaj tip mekteba, naravno, nije pratio utvrđeni plan i program.

UKIDANJE MEKTEBA KAO SAMOSTALNIH INSTITUCIJA

Nova država, uspostavljena 1945. godine, naslijedila je obrazovni sistem koji je uključivao i vjersku komponentu. Islamsko obrazovanje je u državnom školskom sistemu, u osnovnim i srednjim državnim školama, bilo prisutno u vidu fakultativne nastave kroz predmet *vjeronauka*. Mekteb je na taj način postepeno potiskivan, a nije bilo istog kvaliteta ono što je ponuđeno kao ekvivalent. Međutim, iako u drugim uvjetima, mekteb je i dalje egzistirao i obrazovao muslimansku djecu.

Prema podacima Ulema-medžlisa iz 1949. godine, na području 42, od ukupno 54 vakufskih povjerenstava, aktivno je radilo 312 mekteba. Tome broju treba dodati i nemali broj drugih mekteba koji su povremeno organizirali nastavu.¹¹

Novi društveno-politički sistem karakterizira sekularizacija obrazovnog sistema s tendencijom marginalizacije vjerskog života. Tako je 1948. godine vjeronauka kao predmet ukinut u državnim osnovnim i srednjim školama. Mekteb koji je već postepeno potiskivan iz zvaničnog državnog obrazovnog sistema, a čije se djelovanje reduciralo na podučavanje osnovama islamskog obredoslovlja, u ovom periodu doživio je najteži udarac.

Godine 1952., mekteb je, kao posebna institucija islamskog obrazovanja potpuno

11 Nijaz M. Šukrić, *Organizacija i oblici vjersko-prosvjetnog života muslimana Bosne i Hercegovine*, od 1945. do 1976. godine, El-Kalem, 2006., str.58.

ukinut, a njegovu ulogu djelimično je preuzela džamija, odnosno mesdžid. U novim uvjetima islamsko obrazovanje u mektebima odvijalo se u vidu usmenog podučavanja temeljnim odrednicama islama. Pohađanje mekteba bilo je neobavezno i u dugom razdoblju nepopularno, što je za posljedicu imalo odrastanje generacija muslimana uskraćenih za temeljna saznanja o vjeri i vjerskim propisima.

ZAKLJUČAK

Kao obrazovno-odgojne ustanove, mektebi se na prostorima Bosne i Hercegovine pojavljuju zajedno s dolaskom islama. Mekteb, mejtef ili mehtef, kako se u različitim krajevima Bosne zvao, u vrijeme tursko-osmanske vlasti na ovim prostorima imao je ulogu muslimanske osnovne škole. On je u jednome dugome razdoblju najvećem broju muslimanske djece, posebno potomaka siromašnih slojeva, bio jedini oblik osnovnog obrazovanja. Zato su se u njemu pored vjerskih predavali i opći predmeti.

U skladu s mijenjanjem društvenih prilika, mekteb je mijenjao svoju formu i ulogu unutar obrazovnog sistema. S materijalnim i kulturnim napretkom žitelja Bosne, mektebi su prolazili doba vlastitog razvoja i programskih uspona.

Međutim, nakon pet stoljeća aktivnoga rada, nedugo nakon povlačenja turske vlasti iz naših krajeva, na prostorima BiH je zabranjen rad mekteba, a njegovu ulogu u području odgajanja i obrazovanja muslimanskog stanovništva djelimično preuzima džamija.

LITERATURA

- Hamdija Mulić, *Metodika vjerske nastave (nauka o predavanju pojedinih nastavnih predmeta u mektebu)*, Islamska dioničarska tiskara Sarajevo, 1941.
- Hazim Šabanović, *Dvije najstarije vakufname u Bosni*, Sarajevo, 1952.
- Ismet Kasumović, *Školstvo i obrazovanje u Bosanskom ejaletu za vrijeme osmanske uprave*, Islamski kulturni centar Mostar, 1999.
- Nijaz M. Šukrić, *Organizacija i oblici vjersko-prosvjetnog života muslimana Bosne i Hercegovine, od 1945. do 1976.godine*, El-Kalem, 2006
- Omer Nakičević, *Arapsko-islamske znanosti i glavne škole od XV do XVII vijeka (Sarajevo – Mostar – Prusac)*, Sarajevo, 1999.
- Propisi o obaveznom pohađanju mektebi ibtidaije za muslimansku djecu u Bosni i Hercegovini*, Islamska dioničarska štamparija (tiskara) u Sarajevu, 1914.
- Senahid Halilović, *Pravopis bosanskoga jezika*, Sarajevo, 1995.
- Srebren Dizdar, *Razvoj i perspektive obrazovanja nastavnika u Bosni i Hercegovini*, Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Bosne i Hercegovine, Otvoreno društvo Bosne i Hercegovine, 1998.
- Teufik Muftić, *Arapsko pismo (razvoj, karakteristike, problematika)*, Orijentalni institut Sarajevo, 1982.
- Teufik Muftić, *Arapsko-srpskohrvatski rječnik*, Sarajevo, 1973.

Summary

THE ROLE OF MEKTEB IN HISTORY OF THE BOSNIAC EDUCATIONAL SYSTEM

AMIRA TRNKA-UZUNOVIC

The emergence of mekteb (maktab) in Bosnia and Herzegovina is related to arrival of Islam. Mekteb, mejtef or mehtef, as it was differently called in various parts of Bosnia and Herzegovina, served as Muslim elementary school during the Ottoman rule in these parts. For a long time it provided the only type of elementary education for majority of Muslim children, especially the poorer ones, and to that end it also offered general school subjects and not just the religious ones.

As social environment changed, so did mekteb both in terms of its form and its role within the educational system. After five centuries of active service in the field of education of Muslim population of Bosnia and Herzegovina, mekteb was banned in 1952 and its role was partially taken over by mosques.

In terms of etymology, a word mekteb is of Arabic origin and it means a place for writing, a writing desk or an office. However, Arabic speakers instead use a word kuttub to denote the same meaning and very rarely use the word mekteb.

موجز

دور المكتب (الكتاب) في تاريخ النظام التعليمي عند البشانقة

أميرة ترنكا-أوزونوفيتش

يرتبط أول ظهور للكتاب في البوسنة والهرسك مع وصول الإسلام. وكانت هذه الكتابات أيام الحكم العثماني لهذه المناطق بمثابة المدارس الابتدائية الإسلامية. وقد كانت هذه الكتابات حقبا زمنية طويلة الأماكن الوحيدة التي كان معظم أطفال المسلمين، وخاصة الفقراء منهم، يتلقون فيها تعليمهم الأساسي، وكان يدرّس فيها التعليم الديني، بالإضافة إلى المواد العامة.

ومع تغير الظروف الاجتماعية، كان لا بد من حدوث تغيير في شكل الكتابات ودورها داخل النظام التعليمي. وهكذا وبعد خمسة قرون من أداء رسالتها في تربية الأجيال المسلمة وتعليمها في البوسنة والهرسك، فرض الحظر على عمل الكتابات سنة ١٩٥٢، وتحولت وظيفتها جزئيا إلى المساجد. والمكتب اشتقاقيا، كلمة عربية المنشأ، تعني مكان الكتابة أو طاولة الكتابة أو مكتب العمل. والعرب يستخدمون كلمة الكتاب للتعبير عن المعنى الذي نقصده، ونادرا جدا ما يستخدمون كلمة «المكتب».